

BİR KURAMSAL ANALİZ: ÇATIşMA VE TERÖR

*Mustafa ULUAKAR
**B. Mert DEMİR

Öz

Bir kavram olarak yeni olmamakla birlikte, terörizm, özellikle de siyasi doğası gereği, modern tarihin en önde gelen endişe kaynaklarından biri haline gelmiştir. Hem güvenlik yönü hem de siyasi sonuçları açısından çağdaş toplumun önündeki en önemli zorluklardan biridir. Terörizm konusunda teori geliştirmeye yönelik çalışmalar mevcut olmasına karşın, henüz psiko-sosyal bir olgu olarak terörizmi anlama ve açıklama potansiyeline sahip güçlü bir teori geliştirilememiştir. Bu çalışmanın temel amacı, terörizmi çatışma çözümü ve barış çalışmaları alanında geliştirilen teorik yaklaşımlar çerçevesinde analiz etmektir. Bu bağlamda çalışma, yeni bir kuramsal yaklaşım ortaya koyma iddiası taşımamakta, bunun yerine mevcut kuramlardaki açıklama biçimlerine dair eleştirel bir bakış açısı ortaya koymaya yönelmekte ve böylelikle; terörizm ve terörle mücadele konulu literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Çatışma, atışma özümü, Barış alışmaları, Terör, Terörle Mücadele

A THEORETICAL ANALYSIS: CONFLICT AND TERROR

Abstract

Although it is not new as a concept, terrorism has become one of the most challenging phenomenon of modern history especially, due its very political nature. It is one of the most important challenges to contemporary society, both in terms of security aspects and political consequences. However, there are studies to develop a theory for terrorism, the literature has not yet suggested a strong theory with the potential to understand, and to explain terrorism as a psycho-social phenomenon. The basic aim of this study is to analyze terrorism within the framework of theoretical approaches developed in the field of conflict resolution and peace studies. In this context, the study does not claim to introduce a new theoretical approach, instead it tends to provide a critical perspective on the forms of explanation in existing theories as well as aiming to contribute to the literature on terrorism and counterterrorism.

Keywords: Conflict, Conflict Resolution, Peace Studies, Terror, Counter Terrorism

*Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mulucakar@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1607-1802

**Arş. Gör, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, bmdemir@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8083-0172

Giriş

Soğuk savaşın bitimiyle birlikte ortaya çıkan küresel düzende tek kutupluluk tartışmaları yerini çok kutupluluk tartışmalarına bırakmaya başlamıştır. İçerisinde bulunduğumuz dönem literatürde; tek kutupluluk-çok kutupluluk tartışmalarının yanı sıra ‘terör dönemi’ olarak karakterize edilmektedir. Gerçekten de terörizm gerek güvenliğe yönelik veçhesi gerekse de siyasi sonuçları itibariyle çağdaş topluma yönelik en önemli meydan okumalardan biridir. Günümüzde çağdaş demokratik dünyaya yönelik tehdit, daha ziyade kendilerini baskı altındaki toplumların temsilcisi olarak gören ve konvansiyonel olmayan çatışma yöntemlerine başvuran terör gruplarından kaynaklanmaktadır. Terör gruplarının örgütlenme biçimlerinin ortaya çıkardığı asimetri, çağdaş ulus devletlerin terörle mücadeledeki diplomatik çözüm olanaklarının yanı sıra konvansiyonel kuvvetlerle müdahale olanaklarını ziyadesiyle daraltmaktadır. Kısacası terörizm, çağdaş ulus devletler için farklı ve mücadelesi güç bir güvenlik tehdidi olma özelliği göstermektedir.

355

Çatışma ve barış çalışmalarındaki literatür son dönemde hızlı bir artış göstermekle birlikte, literatüre katkı sağlayan güncel çalışmalarda daha ziyade, sosyal bilimlerin diğer alanlarında kullanılan kuramsal yaklaşımlara başvurulduğu görülmektedir. Çok karmaşık bir çalışma alanı olma özelliği gösteren terör ve terörle mücadele alanındaki son dönem kuramsal çalışmalar da çatışma çözümü ile ilgili kuramsal yaklaşımlar ile ilişkilendirilmek suretiyle yapılmaktadır. Nitekim konuyla ilgili en kapsamlı çalışma olan “Terrorism and Conflict Resolution” isimli çalışma, ‘The SAGE Handbook of Conflict Resolution’ adlı kitap içinde bir bölüm olarak yer almakta ve bir çatışma konusu olarak ele aldığı terörizm için çatışma çözümü çarelerine odaklanmaktadır.¹

Çatışmaları ele alan bütün kuramsal yaklaşımlarda insanların arzuları, dürtüleri ve ihtiyaçları olan ve hata yapmaya eğilimli psiko-sosyal varlıklar olduğu temel varsayımından hareket edilir. Bu bağlamda; rekabet, nefret ve düşmanlık duyguları ile inanç, gelenek, töre vb. üzerinden kurulan karşıtlıkların bireyleri ve grupları çatışmaya iten nedenlerin başında geldiği düşünülür. İnsan doğasından ve grup dinamiklerinden

¹ Jacob, Bercovitch, Kremenyuk VA, & Zartman IW, *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*. London: Sage Publications, 2008, ISBN 9781412921923

yola çıkan bu tespitlerin büyük ölçüde terörle ilgili değerlendirmelere de esas teşkil edebileceği söylenebilir.

Ayrıca terörizm konulu literatürde terörün, bir tarafın kendi çıkarlarının ve hedeflerinin ötekinden farklı olduğu, kendi kimlik, değer ve inançlarının baskı altında kaldığı algısına kapılması sonucunda ortaya çıktığı öne sürülür. Farklı bir deyişle terör, ötekininkiyle bağdaşmaz olarak algılanan çıkarların/hedeflerin bastırılması ve/veya engellenmesi sonucunda ortaya çıkan bir olgu olarak görülür. Keza, terörizmle ilgili literatürde, pek çok faktör ve değişken arasında, terör dinamiklerini harekete geçiren en önemli etkenin; tıpkı çatışmada olduğu gibi terörizmde de, birey ve grupların; kimlik, değer, inanç, çıkar ve ihtiyaçlarına karşı sergilenen tutum ve davranışlar olduğu hususları öne çıkarılır.

Buna mukabil, terör araştırmalarıyla ilgili asıl güçlüğün terör konusunun, kavramsal çerçevesi itibariyle, çatışmaya nispetle daha karmaşık bir yapı arz etmesinden kaynaklandığı düşünülür. Bunun büyük ölçüde nedeni terörle ilgili kavramsal çerçeve üzerindeki anlaşmazlıklardır. Zira terör konusunu her çalışanın farklı tanımlaması nedeniyle literatürde çok fazla terör tanımına rastlamak mümkündür. Kaldı ki, terör örgütleri; ideolojileri, hedefleri ve kuruluş yapıları itibariyle birbirinden ziyadesiyle farklıdır. Bu nedenle, terörizmle ilgili literatürde genellikle terörle siyasal şiddet arasında kesin bir ayırım yapma eğilimi yaygındır. Örneğin Paul Wilkinson'a göre, 'siyasal şiddet kavramı' şiddet içeren her türlü eylem için bir şemsiye kavram olma özelliği gösterir ancak, siyasi şiddet biçimlerinin çoğu korku yaratabilirken bunların hiçbiri salt terörün yarattığı korku ve yıldırma ile kıyaslanamaz.²

Terör ve çatışma kavramlarının içeriğinde; siyasal amaçlı şiddetin varlığı, şiddetin doğasındaki keyfilik, terörist saldırıların öngörülemezliği, korku, endişe ve yıldırma etkisinin büyüklüğü gibi önemli ortak noktalar vardır. En baskın ortak özellik ise özü itibariyle siyasal amaçlı şiddet hareketi olan her terör eyleminin ve her çatışmanın siyaseten motive edildiğidir. Farklı bir deyişle hem terör eylemlerinde hem de siyasal

² Paul, Wilkinson, "Some Observations on the Relationships Between Terrorism and Freedom.", *From Terrorism, Protest and Power*, Martin Warner and Roger Crisp, (eds.), 1990, ss. 44-53.

çatışmalarda var olan siyasal sembolizm, onu diğer suç türlerinden farklı kılarken ikisi arasında önemli bir benzerlik zemini kurmaktadır.

Şu bir gerçektir ki, terörizm ve terörle mücadele alanının, konu edindiği olguların karmaşık ve dinamik yapısı, bu dinamik alanı anlamaya, açıklamaya, tahmin yürütmeye ve önlem geliştirmeye imkân verecek yetkin bir kuramın geliştirilmesini de elzem kılmaktadır. Bu bağlamda, terörle ilgili kuramsal çalışmaların, temelde siyasal şiddeti konu edinen çatışma ve barış çalışmalarından ödünç alabileceği pek çok şey olduğu değerlendirilmektedir.

1.Yöntemsel Çerçeve

Terörizm olgusunu; çatışma çözümü ve barış çalışmaları alanında geliştirilen kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma, yöntem olarak nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Çalışma verileri öncelikle Türkçe yazında kapsamlı bir biçimde ele alınmamış olan doğrudan çatışma çözümü ve terör konulu kaynakların taranması suretiyle elde edilmiştir.³ Bu bağlamda çalışma yeni bir kuramsal yaklaşım ortaya koyma iddiası taşımamakta, bunun yerine mevcut kuramlardaki açıklama biçimlerine dair eleştirel bir bakış açısı ortaya koymaya yönelmekte böylelikle; terörizm ve terörle mücadele konulu literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Çalışma, en basit manada, şiddet içeren radikal bir siyaset biçimi olarak tanımlanabilen çatışmanın doğasında var olan dinamiklerin büyük ölçüde terörizm için de geçerli olduğu varsayımı üzerine bina edilmiştir. Terörizmin olgusunu analiz etmeyi ve terörle ilgili müteakip araştırmalar için öneriler sunmayı amaçlayan bu çalışmanın terör olgusunun daha iyi anlaşılmasına imkân verebileceği ve terörizm çalışmaları alanındaki müteakip çalışmalara katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

³Andrew Kydd H. and Barbara F. Walter, "The Strategies of Terrorism." *International Security*, Volume,31, Issue.1, 2006, ss. 49-79.; Richard, Jackson, *Critical Security Studies: A New Research Agenda*, London: Routledge, 2009; Andrew, Silke, "Becoming a Terrorist" (Ed: A. Silke), *Terrorists, Victims and Society: Psychological Perspectives on Terrorism and its Consequences*, Hobken NJ: Wiley, 2008, ss. 29-53, Grant, Wardlaw, *Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter- Measures*, (2nd Ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

2.Terörizmin Anlamı

Latince ‘terrere’ sözcüğünden türeyen terör sözcüğüne ilk kez, *Dictionnaire de l’Academie Française*’nin 1789 yılında yayınlanan ekinde rastlanmaktadır.⁴ TDK sözlüğünde ise Fransızca ‘terreur’ kelimesinden alındığı belirtilen terör kelimesinin karşılığı ‘yıldırı’, terörizm kelimesinin karşılığı da ‘yıldırımcılık’ olarak verilmektedir.⁵ Thomas Perry Thornton’un *Terror as a Weapon of Political Agitation/Siyasi Kışkırtma Silahı Olarak Terör* (1964) başlıklı makalesinde yaptığı tanımlama, terörizme ilişkin olarak bugün de geçerliliğini koruyan önemli kavramsallaştırmalardan birisidir. Bu tanıma göre terörizm; “bir iç savaş durumunda siyasal davranışı etkilemek amacıyla yapılan ve normal dışı düzeyde güç kullanımını ya da güç kullanımı tehdidini barındıran sembolik eylemlerdir”.⁶ Terör tanımı ile ilgili olarak, 1937 Tarihli *Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi* dışında ortak kabul gören genel bir tanım mevcut değildir.⁷ Bu sözleşmede terörizm “bireylerin ya da bir bireyler grubunun ya da umumi halkın zihninde bir terör hali yaratmak için tasarlanmış ya da planlanmış, bir devlete karşı yöneltilen kriminal eylemler”⁸ olarak tanımlanmaktadır. Terör tanımlamalarındaki farklı yaklaşımlar nedeniyle literatürde yüzden fazla terör tanımına rastlamak mümkündür. Diğer bir deyişle terör kavramı, tanımlayana göre değişkenlik özelliği gösterebilen bir kavramdır. Bu yüzden kavram üzerinde yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan çeşitli tanımlamalara rağmen tam bir mutabakat yoktur. Bu kavram kargaşasının nedenlerine çalışmanın tartışma bölümünde daha ayrıntılı bir biçimde değinilecektir.

Tıpkı ‘terör’ kavramı gibi, oldukça tartışmalı bir kavram olan ‘çatışma’ kavramının da, evrensel ölçekte kabul edilmiş bir tanımı henüz ortaya konamamıştır. İngilizce başta olmak üzere pek çok dilde, ‘*conflict*’ olarak kullanılan bu kavramın kökeninin Latince ‘*confligere*’ teriminden türetildiğini ve bu terimin Latincedeki anlamının,

⁴ Faruk Örgün, *Küresel Terör*, İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2001, s.13.

⁵ TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi 17 Ekim 2019)

⁶ Thomas Perry Thornton , “Terror as a Weapon of Political Agitation” Harry Eckstein (ed.), *Internal War: Problems and Approaches*, New York, Free Press, s.73.

⁷ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitapevi, 2013, s.209

⁸ Zdzisław Galicki, “International Law and Terrorism”, *American Behavioral Scientist*, Vol 48, Issue 6, 2005, s.744.

‘birlikte vurmak’ (*to strike together*) olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, İngilizcedeki ‘*conflict*’ kavramının Türkçe literatüre çatışma mı, yoksa uzlaşmazlık olarak mı çevrilmesi gerektiği hususu da tartışmalıdır. İngilizce Longman Sözlüğü ise, çatışmayı isim bazında “kişiler, gruplar ya da ülkeler arasında bir anlaşmazlık ya da tartışma durumu” olarak tanımlamaktadır. Fiil olarak da, “Eğer iki fikir, düşünce, görüş ya da inanç çatışırsa ikisi beraber yaşayamaz, ya da her ikisi de doğru kabul edilmek zorundadır” şeklinde tanımlanmaktadır.⁹ Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğü çatışmayı “1. Çatışmak işi; 2. Silahlı büyük kavga, arbede; 3. Savaş maksadıyla düşmana karşı ilerleyen bir birliğin karşı tarafın keşif ve güvenlik kollarıyla arasındaki ilk silahlı vuruşma” olarak tanımlamaktadır.¹⁰ Keza devamında “1. Aynı anda ortaya çıkan birbirine karşıt ya da eşit derecede çekici dilek ve isteklerin bireyde yarattığı ruhsal durum; 2. Birbirleriyle uyuşmayan dilek, istek ya da ereklerin yarışmasından ortaya çıkan üzücü ya da kıvanç vermekten uzak bilinç durumu” ifadeleri yer almaktadır.¹¹ Görüleceği üzere TDK, sözcüğü birincil anlamlarında günlük hayatta kullanılan kavga ve savaş gibi şiddet içeren çatışma formlarını, ikincil anlamlarında ise daha çok bireylerin ruhsal çatışmalarını tanımlamıştır. Diğer yandan çatışma kavramı uluslararası hukukta; şiddet içeren karşı karşıya gelmeler için kullanılmakta ve salt bu yönüyle ‘uyuşmazlık’, ‘uzlaşmazlık’, ‘anlaşmazlık’ gibi kavramlardan ayrılmaktadır.¹² Görüldüğü üzere, gerek terör gerekse de çatışmayla ilgili tanımların ortak noktasını ‘şiddet içeren bir eylem olma özelliği’ oluşturmaktadır. Nitekim hem çatışma sözcüğü hem de terör sözcüğü ilk anlamları itibariyle, günlük hayatta kullanılan kavga ve savaş gibi şiddet içeren çatışma formlarına atfen kullanılmaktadır. Özetlemek gerekirse gerek terör gerekse de çatışma ile ilgili tanımlarda dikkat çekici bazı ortak noktaların varlığından söz edilebilir. Bunlar kabaca: somut bir karşıtlık halinin mevcudiyeti (nesnel unsur) ve/veya bu karşıtlık halinin ilgili taraflarca bu şekilde algılanmasıdır (öznel unsur). Somut bir çıkar veya görüş ayrılığının bulunması hem terör hem de çatışma için her zaman yeterli değildir. Bu çıkar ve görüş ayrılığının,

⁹ Longman, *Longman Dictionary of Contemporary English*, <http://www.ldoceonline.com>, (Erişim Tarihi 12 Ekim 2019).

¹⁰ TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi 17 Ekim 2019)

¹¹ TDK, *Büyük Türkçe Sözlük – Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi 17 Ekim 2019)

¹² Pazarcı, *a.g.e.*, s. 443.

tarafların birbirlerinin görüşlerine ilişkin değerlendirmelerinde yansıma bulması gerekmektedir. Bu yönüyle her iki kavramın nesnel olduğu kadar öznel unsurlar da içerdiği görülmektedir. Bu da her iki kavramın zamanla değişebilen dinamik kavramlar olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler öğretisinde her iki kavram da bir karşıtlığın silahlı eyleme ve/veya çatışma noktasına ulaşmış olmaları halinde kullanılmaktadır. Kavramlara ilişkin bu kısa değerlendirme bile, çatışmaların çözümü (*conflict resolution*) ve barış çalışmaları (*peace study*) alanının yararlandığı kuramsal yaklaşımların terör konulu çalışmalara ışık tutabileceğine işaret etmektedir. Bu nedenle izleyen bölümde terör konulu çalışmalara aktarılacak hususların tespiti maksadıyla, çatışma çözümü ve barış çalışmalarının başvurduğu kuramsal çerçeveye yer verilmiştir. Bu bağlamda öncelikle, çatışma çözümü ve barış çalışmalarının başvurduğu kuramsal yaklaşımlardan terör konulu çalışmalara aktarılacak hususların tespiti amaçlanmıştır. İzleyen paragraflarda ise; ‘kuram nedir?’ ‘Çatışma çözümü alanı kuramdan nasıl yararlanır?’ gibi sorulara yanıtlar aranmış ve daha sonra da çatışma çözümü ve barış çalışmalarının yararlandığı kuramsal yaklaşımlara odaklanılmıştır.

3. Terörizm, Çatışma Çözümü ve Barış

Bilim; bilme ihtiyacımızı karşılamak ve öğrenmeye yönelik olarak çevremizi incelemenin sistematik bir metodu, olguların nedenlerini açıklamaya yönelik bir süreç olarak tanımlanabilir.¹³ Bilimsel çalışmaların kritik bir parçası olarak kuramlar, bir bilimsel çalışmada felsefenin temel konuları (ontoloji, epistemoloji, etik, metafizik, estetik) ile ampirik veriler arasında bağ kurmamıza yardımcı olur. Kuramlar; gözlenebilen ve düzenli biçimde tekrarlanan olguları açıklar.¹⁴ Araştıran, araştırma konusu ile ilgili mevcut bilgi çerçevesini sunar ve yeni bilgileri araştırma içerisine dâhil etmede rehberlik ederler.¹⁵ Khan (2005)’a göre ise kuramlar; varsayımların, hipotezleri oluşturmak ve insan davranışlarını belirgin bir toplumsal/sosyal çerçeveye

¹³ Francis C. Dane, *Research Methods*, Belmont, Brooks/Cole Publishing Company, 1990, s.21

¹⁴ Alan Bryman, *Social Research Methods*, London, Oxford University Press, 2004.

¹⁵ Richard J. Gelles and Ann Levine, *Sociology: An Introduction*, 6th ed, New York, McGraw-Hill, 1999.

içerisinde açıklamaya yönelik bir biçimde düzenlenmesidir. Kuramlar; olguları anlamak, açıklamak ve gelecekte olabilecekleri tahmin etmek üzere oluşturulur ve dinamiktir. Yani, sürekli test edilir ve ortaya çıkan yeni ampirik veriler ve kanıtlar doğrultusunda revize edilir.¹⁶

1970'lerden ibaren uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde kendisine yer bulmaya çalışan İngiliz Okulu'nun gayretleri bu çalışma konusuyla doğrudan ilişkili bahse değer bir kuram geliştirme örneği olarak ortaya çıkmaktadır. İngiliz Okulu'nun önde gelen isimlerinden Charles Manning uluslararası ilişkiler alanının başat kuramları karşısında İngiliz Okulu'na bir alan yaratabilmek için 1945 yılından itibaren *London School of Economics and Political Science* (Londra Ekonomi ve Siyaset Bilimi Okulu)'da bir kuram geliştirme çalışması başlatmıştır. İngiliz Okulu kuramsal yaklaşımının ana fikri olan 'Uluslararası Toplum' (*International Society*) düşüncesi yaklaşık 15 yıllık bilgi birikimi sonucunda ortaya çıkmıştır. Daha sonra da 1959 yılında ilgili komitenin (*British Committee*) teşkiliyle İngiliz Okulu kuram çalışmaları daha planlı bir düzeye aktarılmış ve uluslararası ilişkiler disiplininin güçler dengesi, uluslararası toplum, uluslararası anarşi gibi temel konuları mercek altına alınmaya başlanmıştır.¹⁷

Sosyal bilimlerde kuram, sosyal olguları açıklamada başvurulan bir araçtır. Kuram olgunun ne olduğunu, onun var olma biçimini ve onun diğer olgularla olan ilişkilerini açıklamaya ilişkindir. Daha kısa bir deyişe kuram, gerçeğin açıklanması için bir gereçtir. Kuram bütün sosyal bilimlerde olduğu gibi, bu yazının konusu olan çatışma ve barış çözümlerinde de birkaç farklı amaca hizmet eder. Bunlardan ilki; felsefenin temel konuları ile ampirik veri arasında bağlantı kurulmasını sağlar. İkincisi; ampirik veriyi ve/veya gerçekleri açıklamaya yarar. Üçüncüsü ise, araştırmacıların, olgular hakkında toplanmış verileri derlemelerine, özetlemelerine ve anlaşılır kılmalarına yarar.

¹⁶ Rachel E. Khan, *Developing the Theoretical and Conceptual Framework*, Lecture J199, <https://www.coursehero.com/file/39268189/theoretical-and-conceptual-frameworkppt/>, (Erişim Tarihi 12 Ekim 2019).

¹⁷ Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, *International Relations Theories Discipline and Diversity*, Oxford University Press, 2013, s.133-134.

Çatışma çözümü ve barış çalışmaları alanının önde gelen kuramcılarında Johan Galtung (1996)'a göre konuyla ilgili bazı araştırmacılar 'ampirik barış çalışmaları', 'eleştirel barış çalışmaları' ve 'yapısalcı barış çalışmaları' gibi üç farklı epistemolojik yaklaşım üzerinden ve barış çalışmalarına konu olan olgulardaki ontolojik varsayımlardan istifadeyle ampirik kanıtlar bulmaya çalışmaktadırlar. Oysaki kuram olmaksızın kurulan bu ilişki biçimi yeterli değildir. Sosyal bilimlerin bütününde olduğu gibi, ontolojiyi, epistemolojiyi ve metodolojiyi birleştiren ve deneye dayalı veriler arasında bağ kurmamıza yardımcı olan bir çerçevenin izlenmesi gerekir.

Değer kümeleri ve ihtiyaçların inkârı, genellikle çözümü güç (*intractable*) veya uzun süreli (*protracted*) sorunlara yol açar ve karşılanmadıkları sürece çatışmanın dinamikleri var olmaya devam eder. Bu nedenle çatışma çözümü ve barış çalışmalarındaki kuramsal yaklaşımlar; asgari olarak 'Çatışmanın doğası, nedenleri ve dinamikleri nelerdir?', 'Çatışmaları önleme veya çözümlene yolları nelerdir?' gibi iki soruya cevap aramaktadır. Keza, terörü ve terörle mücadeleyi araştırmaya yönelik bütün çalışmalarda da öncelikle, terörün nedenleri ve dinamikleri ile terörle mücadele için gerekli koşulları anlamaya ve açıklamaya yönelik araştırmalar yapılmaktadır. Şu bir gerçektir ki, tıpkı şiddet içeren silahlı çatışmalar gibi terör de, pozisyonlara, değerlere, ihtiyaçlara yönelik karşıtlıklar tarafından tetiklenir. Bu yönüyle bakıldığında, çatışma çözümü alanında geliştirilen kuramsal yaklaşımlar ile terörle mücadele konulu araştırmalar arasında bir benzerlik olduğu görülmektedir.

Çatışma ve barış çalışmaları konusu, uluslararası ilişkiler alanının genişlemesine paralel olarak, II. Dünya Savaşı'nda yaşanan büyük felaketin de etkisiyle, daha sistemli bir araştırma alanı haline gelmekte, günden güne gelişmekte, genişlemekte ve derinleşmektedir. Keza barışın tesisi için gerekli olan yöntemler, kavramlar ve yaklaşımlar da buna bağlı olarak sürekli şekillenmektedir. Buna rağmen hâlihazırda çatışma ve barış çözümlenmelerini açıklamaya matuf bir çatışma ve barış kuramının varlığından söz edilememektedir.¹⁸ Çatışma ve barış çalışmaları bu eksikliğini sosyal bilimlerin diğer alanlarına hizmet eden bazı kuramlardan yararlanarak bir ölçüde telafi

¹⁸ Bora Bayraktar, "Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu", *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, BİLGESAM Yayınları, s.249

etmektedir. Bu bağlamda, çatışma ve barış çözümlerinin yararlandığı pek çok farklı kuramdan söz edebilmek mümkündür. Çatışma ve barış çözümleri, sosyal bilimlerin diğer alanlarında kullanılan kuramlara, ağırlıklı olarak, ‘Çatışmaların doğası, nedenleri ve dinamikleri nelerdir?’ sorusuna yanıt bulmak için başvurmaktadır. ‘Barış nedir?’ ve ‘Kalıcı bir barış nasıl inşa edilebilir?’ sorularına yanıt aramayı amaçlayan kuramsal çerçeve ise bir önceki soruya nazaran daha dar kapsamlıdır. Diğer yandan, ‘Çatışmaları önleme, yönetme ve çözümlene yolları nelerdir?’ sorusuna yanıt arayan kuramsal çerçevede ise sadece ‘Çatışma Çözümü Kuramı (*Conflict Resolution Theory*)’ yer almaktadır.

Çatışma ve barış çalışmalarında çatışmanın orijinini açıklamaya yönelik kuramsal yaklaşımlar genellikle çatışmanın psikolojik, sosyolojik ve felsefi boyutları üzerine temellendirilmektedir. Bu yaklaşımlarda çatışma; insan doğasına özgü, şiddet, öfke, gerilim, bencillik, diğerkâmlık, cehalet, kültürel öğrenme gibi vasıflarla ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Sosyolojik boyutu üzerine bina edilen yaklaşımlarda ise; genellikle, toplu halde yaşama özgü, sınıf, güç, eşitsizlik, sosyal mesafe vb. kavramlarla çatışma ilişkisine odaklanılmaktadır. Keza bu yaklaşımlarda çatışma siyasal süreçleri veya sistemleri değiştirmeye yönelik bir gereç olarak da düşünülmektedir. Felsefi perspektif üzerine bina edilen yaklaşımlarda ise çatışma, karşıt kutupların doğa ve kesintisiz karşıtlığı olarak ele alınmaktadır.¹⁹

Çatışmaların doğası ve dinamiklerini anlamaya yönelik çalışmalarda her çatışmanın genelde üç ana unsuru olduğundan söz edilir. Bunlardan ilki tutum ve tavırlar (*attitudes*), ikincisi davranışlar (*behaviors*), üçüncüsü ise kapsam veya genel durum koşullarıdır (*content*). Tutum ve tavırlar, tarafların hoşlanma, sevgi, korku, kızgınlık, nefret, acı vb. duygular sonucu diğerlerine yönelttikleri söylem ve eylemler olup hem olumlu hem de olumsuz olabilirler. Davranışlar, bir çatışmada taraf olanın karşıtını amaçlarından vazgeçirmeye yönelik eylemlerdir. Kapsam ise, genel durum ve/veya çatışmanın içerisinde cereyan ettiği ortamdır. Bu ortam psikolojik, sosyolojik, sosyo-ekonomik, siyasal mekanizmaları, süreçleri ve kurumları içerebilir. Sözü edilen bu mekanizmadaki etkileşim, nihai analizde, güvenlik, refah, kimlik, tanınma gibi

¹⁹ Rudolph Rummel, “Dimensions of Dyadic War, 1820-1952”, *The Journal of Conflict Resolution*, Volume 11, Issue 2, 1967, ss. 176-183.

erişilmek istenen amaçları doğrudan etkiler. Yani, çatışma; tutum, davranış ve kapsam koşullarının karşılıklı ve sürekli olarak birbirleriyle etkileştikleri dinamik bir süreçtir. Çatışmanın doğası ve dinamiklerini anlamaya yönelik çalışmalarda kullanılan bu üç unsurun, terörizm hakkındaki analizlerde de kullanılması mümkündür.

Çatışmaların genelde iki boyutundan söz edilebilir. Bunlar sübjektif ve objektif boyutlardır. Sübjektif boyut (korku, kızgınlık, endişe, kıskançlık, güvensizlik, düşmanlık vb. algı, duygu, düşünce ve inanış biçimleri) çoğu zaman, iletişimin ve rasyonel karar vermenin önüne geçer. Objektif boyut ise, tarihsel gerçekler, süreçler ve bu süreçler içerisinde ortaya çıkan, kaynak, toprak, servet sahipliği, sosyal roller, güç ve iktidar ilişkilerinden kaynaklanan somut karşıtlıklardır. Taraflar çıkarlarının çatıştığı hallerde ve/veya bir tarafın diğerinin taleplerini bastırdığı hallerde uzlaşmaz tutum ve tavırlar takınırlar ve düşmanca davranışlar içerisine girerler. Bir tarafın diğerinin isteklerini bastırması, dinamik bir süreç olan çatışmanın zaman içerisinde boyut değiştirerek yaygınlaşmasına, genişlemesine ve yayılmasına neden olur. Böylelikle çatışma, başlangıçtaki durumundan farklı boyutlara sızar ve niteliği değişime uğrar.

Çatışmanın ortaya çıkma sebeplerine ilişkin tahliller genelde kaynak, ihtiyaç, çıkar, inanç, değer ve güç kavramları ve bu kavramların birbirleriyle ilişkileri üzerine yapılır. Bu bağlamda, kaynakların yetersizliği, buna karşın ihtiyaçların sınırsızlığı, inanç ve değerlerin farklılaşması gibi nedenler en başta sıralanır. Keza bu kuramsal yaklaşımlarda, ötekileştirme (şeytanlaştırma), ötekini dışlama, daha fazlasını talep etme, kaynak dağılımı dengesizlikleri, sosyo-ekonomik eşitsizlik, güç gösterme isteği ile güçlü konumda olanın çıkarını genişletme girişimleri gibi çok sayıda gerekçe diğer uzlaşmazlık nedenleri arasında sayılmaktadır. Hal böyle olunca, çatışmaya neden olan faktörler ve değişkenlerin standart bir biçimde sınıflandırılması güçleşmektedir.

Çatışmanın biyolojik ve psikolojik nedenleri çatışmanın bireyler ve gruplar arasındaki biyolojik ve psikolojik etkileşimden dolayı ortaya çıktığı savına dayanmaktadır. Bu açıklama, temelde savaş halini temsil eden doğa durumu (insan doğası) ile ilişkilendirilerek kurulmaktadır. Nitekim biyolojik kökenli yaklaşımlarda, insanın

saldırgan davranışlarının kökeninde, bir tür, 'insan doğası' haline gelen hayatta kalma mücadelesinin yer aldığı, şiddet, çatışma ya da savaşın bilinçdışı, içgüdüsel ve öğrenilmemiş dürtülerle ortaya çıkabileceği öne sürülmektedir. Bununla birlikte, biyolojik kökenli yaklaşımlarda saldırganlık olgusunu harekete geçiren harici nedenlerden söz edilmektedir. Dahası, saldırganlığa karşı koruma refleksinin sadece kendini korumayla sınırlı kalmadığı grup üyelerinin korunmasını da kapsadığı belirtilmektedir. Biyolojik kökenli yaklaşımların, bu tespitler dışında, çatışma çözümü literatürüne sağladığı en önemli katkı, gruplar arası çatışmaların aynı türün farklı grupları arasında yaşanıyor olduğu saptamasıyla kimliklere gönderme yapan veçhesidir.

Çatışmaların psikolojik boyutunu öne çıkaran yaklaşımlarda, içgüdülerin siyasal şiddete, teröre ve hatta soykırıma kadar varabilecek şiddet içeren mücadelelere yol açabileceği bununla birlikte, çatışmaların nedenlerinin bütünüyle bilinçdışı tepkilerden ibaret olmadığı fikri öne çıkmaktadır. Nitekim engellenme ve saldırganlık ilişkisini çalışan John Dollard ve Neal Miller, içgüdüleri harekete geçiren asıl etkenin maddi ve manevi talepler olduğunu ve çatışmaların esasen bu güdüyü harekete geçiren faktörlerden kaynaklandığını düşünmektedirler.²⁰

Özetlemek gerekirse, özellikle son dönemde çatışma çözümü ve barış çalışmaları alanında öne çıkan kuramsal yaklaşımların bütünüün terör ve terörle mücadele konulu çözümlenmelere önemli katkılar sunabileceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle izleyen bölümde, çatışma çözümü ve barış çalışmaları alanındaki literatürün terörizmle ilgili çalışmalara ışık tutabilecek yönlerinin ele alındığı bulgular bölümüne yer verilmiştir.

4.Bulgular

Çalışmanın en önemli bulgularından biri; terörizmin nedenleri ile çatışmaların nedenlerinin -birtakım yönleriyle farklılıklar gösterse de- temelde benzerliklere sahip olduğudur. Bu benzerlikler kapsamında her ikisinde de, ihtiyaçlar, çıkarlar, inançlar, değerler anahtar kavramlar olarak öne çıkmaktadır. Nitekim Nieuwmeijer, Louise ve Cloete, çatışmaların nedenlerini; siyasi, ideoloji ve değer başlıkları, ekonomik,

²⁰ John Dollard and Neal Miller, *Personality and Psychotherapy*, New York, McGraw-Hill, 1950.

kültürel ve etnik farklılıklar, sosyal, psikolojik ve coğrafi unsurlar olarak sıralamaktadır.²¹ Ho-Wong Jeong'e göre ise, çoğu çatışmada değer farklılıkları ve güç dengesizliği yer alırken, çatışmalı ilişkilerin gelişmesinde yanlış algı ve iletişim eksikliği önemli rol oynamaktadır. Örneğin bütün çatışmalar gerçek nedenlere dayanmamaktadır. Bazı çatışmalar, dahası çoğu, potansiyel sebepler ve yanlış algılamalar sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu da bizi tıpkı çatışmalar gibi terörün de subjektif ve objektif boyutlarının olduğu sonucuna götürmektedir.²²

Dikkatli bakıldığında, terör ve çatışma olgusunun nedenleri, tarafları ve çatışmalı ilişkileri teşvik eden güçleri bakımından da benzerlikleri vardır. Mesela bir tarafın taleplerinin başka bir taraf ya da taraflarca engellenebileceği ve/veya buna dair bir algının siyasal şiddeti teşvik edebileceği hususu ikisinde de aynıdır. Ayrıca, her ikisinde de mağduriyet algısının yoğunlaşması sonucunda şiddet ortaya çıkmakta ve bir taraf ötekinin hilafına çıkar ve taleplerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Bütün bu benzerliklere rağmen, teröre ilişkin klasik literatür, devlete yönelik şiddet içeren eylemleri söz konusu şiddetin kökenlerine değinmeksizin doğrudan gayrimeşru kabul eden katı bir anlayış üzerine inşa edilmektedir. Dahası bu çalışmalarda, liberal demokratik devletlere yönelik her türlü şiddet içeren muhalefet tavrı da devlet karşıtı terörist söylem ve eylemler safına yerleştirilmektedir. Keza Ortodoks terör teorileri terörizmi liberal demokrasilere -çoğulcu demokratik düzene ve hak ve özgürlüklere- karşı bir saldırı olarak genelleştirmektedir.²³ Böyle olunca, terörle ilgili bütün yaklaşımlar yasal, yapısal ve kurumsal düzenlemeler yoluyla karşı terör tedbirlerinin geliştirilmesi suretiyle insan hak ve hürriyetlerinin korunması gibi bir anlayış üzerine bina edilmektedir.²⁴ Kısacası, 1960'lara değin hâkim olan Ortodoks terörizm yaklaşımları, devlet merkezli bir bakış açısının diğer bir deyişle, Westphalia düzeni

²¹ Louise Nieuwmeijer and Fanie Cloete, (ed.), **Conflict Management: Theory, Analysis and Practice**, 2001, <http://www.sopmp.sun.ac.za/faniecloete/Papers/conflictmgmt.doc> (Erişim Tarihi, 19 Ekim 2019).

²² Ho-Won Jeong, *Understanding Conflict and Conflict Analysis*, London, Sage Publications, s.15

²³ Wilkinson, **a.g.e.**, s.48.

²⁴ Irwin Cotler, "Towards a Counter-terrorist Law and Policy", *Terrorism and Political Violence*, 1998, Volume 10, Issue 2, ss.3-23.

üzerinden kurulu tek boyutlu söylemin ötesine geçememektedir.²⁵ Nitekim çatışma ve barış çalışmalarındaki klasik kuramsal yaklaşımların 1960'lara değin sınırların bütünlüğü ve dokunulmazlığı anlayışını esas aldığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, 1960'lara kadar devam eden süreçte çatışmanın kökenlerine bakılırken, herhangi bir egemen devletin sınırları içerisindeki karşıtlıklar genellikle, hesaba katılmamış ve çatışma çözümü ve barış çalışmaları alanına dâhil edilmemiştir.²⁶

Oysaki terörizm olgusu da çatışma olgusu da kesinlikle sosyo-politik ortamından izole edilerek açıklanabilecek şeyler değildir. Nitekim çatışma çözümü yaklaşımları -bu gerçeği göz önünde bulundurarak- 1960'lardan itibaren gittikçe devletin rolüne ilişkin daha eleştirel bir bakış biçimi ortaya koymakta ve sürdürülebilir barışın kurulması meselesine odaklanmaktadır. 1960'ları takip eden dönemde 'insan ihtiyaçları yaklaşımı' çatışma çözümü çalışmalarında katalizör bir rol üstlenmiş ve bu suretle çatışma çözümü ve barış çalışmalarına devletlerin içerisinde meydana gelen karşıtlıklar da dâhil edilmiştir. Ancak halen, bu tür karşıtlıklardan kaynaklanan siyasal şiddet eylemlerinden hangilerinin terörist eylemler kapsamına dâhil edileceği uluslararası aktörlerin siyasal tercihlerine bağlı olarak şekillenmektedir. Bu değişim çatışma çözümü yaklaşımlarının terörizm konulu çalışmalarda kullanılabilmesine daha uygun bir ortam sunmaktadır.

Günümüzde terörün psikolojik nedenleri üzerine odaklanan çalışmaların bir hayli revaçta olduğu görülmektedir. Çatışma konusunun psikolojik nedenleri üzerinde çalışan 'davranışçı okulun' çatışmaya ilişkin en temel öngörüsü, çatışmanın nedenlerinin ve kökenlerinin öncelikle, insan doğasında ve buna bağlı olarak insan davranışlarında aranması gerektiği savıdır ki; bu husus terör psikolojisi üzerinde çalışanların da ortak yargısıdır. Davranışçılar temelde, motive edici değişkenleri tespit edebilmek amacıyla bireyin bilinçaltını ve bilinç dışı davranışlarını analiz etmeye çalışmışlardır. Bu okul mensupları, çatışmaların doğası, kökenleri ve nedenlerini analiz ederken, dürtü-tepki hipotezinin açıklayıcı gücüne merkezi bir önem atfetmektedirler. Keza, hayvan davranışlarının insaninkilerle karşılaştırılmasına

²⁵ Andrew Silke, "The Devil You Know: Continuing Problems with Research on Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, 2001, Volume 13, Issue 4, ss. 1-14.

²⁶ Johan Galtung, "Violence, Peace and Peace Research", *Journal of Peace Research*, 1969, Volume 6, Issue 3, ss. 167-191.

yönelik çalışmalar da davranışçı okul için bir esin kaynağı oluşturmaktadır. William G. Cunnigham'a göre, hayvan ve insan davranışlarının mukayesesinden yola çıkan davranışçı kuramlar, zaman içerisinde tekâmül ederek, bireyler ile ait olduğu grup aidiyetleri, kimlikler ve gruplar arasındaki ilişkileri inceleyen daha karmaşık ve sofistike kuramlara dönüşmektedir. Farklı bir deyişle, davranışçı okul özünde dürtü-tepki gibi basit bir hipotezden yola çıkmakla birlikte, sosyal öğrenme, sosyal kimlik kuramları gibi ziyadesiyle karmaşık kuramsal yaklaşımları ortaya çıkarabilmektedir.²⁷ Özetle; davranışçılar aracılığıyla terörle ilgili kavramsal set ve avadanlığımız içerisinde katabileceğimiz birey davranışları algı, kimlik, aidiyet gibi konuları analiz etmemize ve anlamamıza önemli katkılar yapmaktadır denebilir. Diğer bir deyişle, terörün psikolojisi üzerine çalışanların, davranışçı okulun çatışmaya ilişkin yaklaşımlarından ödünç alabileceği çok fazla veri mevcuttur. Chateaubriand'ın 200 yıl önce söylediği gibi, 'insanlar çıkarları için kendi ölümlerine izin vermez, tutkuları uğruna ölmeye razı olurlar'. Farklı bir biçimde okursak, insanlar materyal değerler için gönüllü bir biçimde ölmeye razı olmazlar.²⁸

Ancak davranışçı okulun kuramsal yaklaşımları henüz, doğa (genetik) ve çevrenin (yetişme ve beslenme koşulları) terör üzerindeki etkilerine yeterince yanıt verir yeterlilikte değildir. Zira mesele terör gibi karmaşık bir mesele olunca, insan doğası ve çevre ikileminden hangisinin daha açıklayıcı bir çerçeve sunabileceği de yeterince açık değildir. Keza, teröristlerin psikolojisi konusunda yapılan çalışmalar standart bir terörist patolojisinin varlığına işaret etmemektedir. Yani teröristler de diğerlerine benzer psikolojilere sahip sıradan insanlardır. Ayrıca bu çalışmaların, kimlerin neden terörist olduklarına kişilik özellikleri açısından yanıt vermeye yönelik açıklama biçimleri kavramsal ve kuramsal bakımdan ya eksik ya problemlidir. Öne sürülen

²⁷ Örneğin davranışçı okul, sosyal kimlik kuramıyla çatışma ve barış çalışmalarının başvurduğu kuramsal çerçeve için gerekli olan, birey ve grup davranışları arasındaki boşluğu dolduracak önemli bir katkı sağlamıştır. Bu kuram aracılığıyla ayrıca, çoğunluk-azınlık ilişkileri üzerine de ışık tutabilme imkânı ortaya çıkmıştır. Daha fazla bilgi için bkz: William, G. Cunningham, *Theoretical Framework for Conflict Resolution*, North Island, New Zealand, Auckland, 1998.

²⁸ Walker Connor, *Ethno-nationalism: The Quest for Understanding*, Princeton, Princeton University Press, 1994, s.46

hipotezlerin zayıf ve tutarsız olması öncelikle, siyasal şiddetin ve çatışmanın makro düzey nedenlerine bakmamız gerektiğini düşündürmektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında, özellikle de terörün hâlihazır durumu ve küreselleşme olgusu ile ulaştığı imkânlar göz önüne alındığında, grup çatışmalarına ve bilinçli grup davranışlarına odaklanan klasik (makro) kuramcılarının çözümlerinin terör çalışmalarına alanına daha fazla katkı sunabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda örneğin; klasik kuramcılarının çatışmaları açıklarken başvurduğu gruplar arası etkileşimler, gücün elde edilmesi, muhafazası ve kullanılması konulu çözümlerinin alana daha fazla katkı sağlaması muhtemeldir. Nitekim 2003 yılında Norveç'te yapılan 'Terörizmin Temel Nedenleri' başlıklı konferansta da, daha ziyade sosyolojik özellikli nedenlerin, terörizme kaynaklık ettiği tespiti yapılmıştır.²⁹ Esasen, öncül klasik yaklaşımlarda da Fransız devrimi dönemi, siyaset bilimi literatürünün teröre ilişkin erken dönem kayıtlarında, terör dönemi olarak tanımlanmaktadır. Noel O'Sullivan, devrim sırasında ve sonrasında ortaya çıkan üç ana varsayımın terörizmin kavramına kaynaklık ettiğini belirtmektedir. Bunlardan birincisi, yozlaşmış bir toplumun yeniden yapılandırılmasının mümkün olduğu varsayımdır. Zira toplumun radikal değişimi günümüz teröristlerinin en başta gelen hedeflerinden biridir. İkincisi insanın doğası itibariyle iyi olduğu, kötülüğün toplum içinde üretildiği ve bu nedenle de ancak, uygun toplumsal tedbirler alınarak ortadan kaldırılabileceği varsayımdır.³⁰ Üçüncüsü İnsan Hakları Bildirgesi ile self-determinasyon ilkesidir. Nitekim günümüzün etnik kaynaklı terörünün en önemli dayanağını da bu faktörler oluşturmaktadır.³¹

Esasen, siyaset bilimi literatüründe şiddet içeren siyasi çatışmaların, çoğunlukla siyasal sistemden ve/veya devletten kaynaklı rahatsızlıklardan muzdarip toplum kesimlerince üretildiği yaygın bir kanıdır. Bu saptama, kuşkusuz, terör için de geçerlidir. Ancak şu da bir gerçektir ki, siyasi çatışma, siyasal şiddet ve terör bazı durumlarda devlet tarafından da üretilebilmektedir. Nitekim bir çatışma kuramcısı olan Johan Galtung, devlet tarafından başvuru yapısal ve kültürel şiddeti de çatışma

²⁹ Kemal Sayar, *Terör Nedir, Terörist Kimdir*, <http://www.kemalsayar.com/sayfalar.asp?s=214> (Erişim Tarihi: 07.10.2019).

³⁰ Nitekim günümüzde din kaynaklı terörün en önemli argümanlarından biri kötülüğü (şeytanı) yok etmektir.

³¹ Noel O'Sullivan (ed.), *Terrorism, Ideology and Revolution*, Brighton, Wheatsheaf, 1986.

nedenleri arasında sıralamaktadır. Galtung'a göre, demokrasiye ve adalete dayanmayan siyasi totaliter rejimlerde çatışmalar devletin baskısı ve ayrımcı uygulamaları sonucu ortaya çıkabilmektedir.³² Keza küresel düzeyde de özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde; benzeştirme, dışlama ve asimile etme politikaları sonucu çok sayıda bu tür çatışmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca çoğu zaman bilgi akışını ve iletişimi kontrol eden hâkim güçlerin ve devletlerin hoşuna gitmese de, dünya kamuoyu ve onun sağduyusunda, zulme karşı mağdurun ve mazlumun desteklenmesi yönünde bir anlayış yaygındır. Dahası, yeni dünya düzeni ve bunun paralelinde sıkça telaffuz edilen 'küresel barış söylemi' çerçevesinde, özellikle devlet dışı aktörler küresel düzeyde ciddi anlamda maddi ve manevi destek görmüşlerdir ve görmektedirler. Ayrıca, maalesef sıkça karşılaştığımız bir durum da şiddet yanlısı ve hatta teröre taraf devlet dışı aktörlerin de bu destekten yararlanıyor oldukları gerçeğidir.

5.Tartışma

Ortodoks terör kuramlarını inceleyen Richard Jenkins'e göre 1960'lara kadar teröristler; -ayrım yapmaksızın- az sayıda insanı öldürmek kendi amaçları için yeterliyse daha fazla insanı öldürmeyi gereksiz bulmuşlardır.³³ Oysaki 1995'ten sonra terör saldırısında ölen kurbanların sayılarında hızlı bir yükseliş vardır. Bu gerçek terörün adeta yeni yüzüdür. En başta 11 Eylül 2001 saldırısı olmak üzere yeni yüzyılın ilk çeyreğinde Batılı ülkelerde oldukça fazla can kaybına sebep olan terör saldırıları, geleneksel Batı merkezli bakış biçimleri üzerine oturtulan terör tanımlamalarının ve kuramlarının yeniden gözden geçirilmesini gerektiren nedenlerin başında gelmiştir. Terörün yeni ortaya çıkan bu yüzü Oliver P. Richmond gibi bir kısım araştırmacıyı terör konulu çalışmaların çatışma çözümü ve barış çalışmalarıyla birlikte yürütülmesi gerektiği fikrine sevk etmiştir.³⁴

³² Johan Galtung, "An Editorial", *Journal of Peace Research*, 1964, Volume 1, Issue, 1, pp. 1-4.

³³ Richard Jenkins, *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations*, London; New Delhi: Sage Publications, 1996, s.74-75

³⁴ Oliver P. Richmond, "Realizing Hegemony? Symbolic Terrorism and the Roots of Conflict", *Studies in Conflict and Terrorism*, Volume 26 Issue 4, 2003, ss.289-309.

Şu da yadsınmaz bir gerçektir ki, terörizm tipik olarak asimetrik bir çatışma biçimidir. Asimetriden kastedilen de, teröristlerin devlet karşısında sadece sayısal olarak zayıflıkları değildir. Gelişen teknolojik imkânlar çerçevesinde sayıca azlığa rağmen kolayca gizlenebilme ve vurup kaçabilme imkânları bu asimetrinin teröristler lehine bozulduğunun bir ifadesidir. Gerçekten de terörle mücadele en sofistike orduların bile kolayca başarabilecekleri bir şey olmaktan çıkmıştır. Dahası hemen her terör eyleminin iki temel hedefi vardır: Biri şiddetin hedefi ki bu seçilen hedefin bizatihi kendisidir. Diğeri terörün hedefidir ki, bu da yıldırıldığı daha büyük kitledir. Terörün hedefi olan kitle içerisinde bizatihi terör eylemini yapanlarla aynı etnik kökene, aynı din/mezhebe, aynı sosyal statüye ait insanlar da yer almaktadır.

Çatışma çözümü yaklaşımları ile terörle mücadele yaklaşımlarının uzlaştırılmasının önündeki en büyük engellerden birinin Woodrow Wilson'un 14 ilkesi arasında yer alan ve I. Dünya Savaşı sonrası liberal yaklaşımların omurgasını teşkil eden 'self determinasyon' ilkesi olduğu değerlendirilmektedir. Zira bu ilke ulus devletlerin inşası sürecinde pozitif çağrışımlı bir ilke olarak kabul edilirken, II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sisteminde negatif çağrışımlı ve istikrar bozucu bir ilke haline gelmiştir. Çünkü harp sonrasında kurulan yeni dünya düzeninde 'toprak bütünlüğü ilkesi' kutsallaştırılmıştır. Oysaki terörle en etkin şekilde mücadele edilebilmesinin önde gelen koşullarından biri; sivil toplumla iş birliğinden geçer ki, bu iş birliği de ancak toprak bütünlüğü ilkesi üzerinden sağlanacak bir uzlaşma ile mümkün olabilir.

Gelinen aşamada, görünen odur ki; uluslararası sistemin güçlü aktörleri, çıkarlarına uygun düşen durumlarda, ayrılıkçı unsurları ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı verilmesi gibi bir siyasal hedefin peşinde koşturmaktadırlar. Pek çok durumda siyasal şiddet dinamiklerini harekete geçiren algı biçimleri, 'self determinasyon' ilkesi üzerinden kurulmakta ve dahası bu ilkenin sağladığı sözde meşruiyet aracılığıyla mağdur devletlerin terör olarak tanımladığı söylemleri ve eylemleri bu güçlerce desteklenmektedir. Nitekim Ortadoğu'da yaşayan toplumların birçoğunun geliştirdikleri inanç kümeleri, onların artık siyasal şiddet sarmalından, daha fazla şiddetle kurtulabileceklerini düşündüklerine açıkça işaret etmektedir. Bölgede adeta 'şiddet ancak daha büyük bir şiddetle temizlenir' diyen bir bakış biçimi sosyal yaşamın bütününe nüfuz etmiştir. Bu yönüyle, siyasal şiddetin ve terörün asıl nedenlerini

araştıran çalışmaların daha ziyade yabancıyı, barbarı, kâfiri icat eden sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel faktör ve değişkenlere odaklanması gerektiği düşünülmektedir. Bu bakımdan çatışma çözümü ve barış çalışmalarının makro düzeyli analizlerinin terörle ilgili çözümlenmelere ve özellikle de siyasal şiddetle ilgili çözümlenmelere ciddi manada ışık tutabileceği değerlendirilmektedir.

Kenneth Boulding'e göre çatışma eşiği aşılnca örneğin evlilik sisteminde boşanma, sanayi çatışmasında grev, kişisel çatışmada yumruklaşma, uluslararası çatışmada savaş, terörizmde terör eylemleri, yani kısaca şiddet ortaya çıkmaktadır. Yani, şiddet tezahürleri ortaya çıktıktan sonra onun bu eşiklere sürüklenmesini önlemeye matuf dinamik bir mekanizma kurulamazsa barış da imkânsızlaşacaktır. Eğer sistem bugünün uluslararası sistemi gibi anarşik ise ne bu dinamikler ne de bu dinamikleri işletme niyet ve maksadı olmayacaktır. Bu nedenle sürdürülebilir bir barış şiddet göstergelerini zamanlıca algılayacak ve bunu dönüştürecek bir yapı kurmaya istekli olmayı gerektirmektedir.³⁵ Ne yazık ki bugünün uluslararası sisteminde değil terörü tamamen ortadan kaldırmaya dönük adımların olması, terör adeta büyük güçlerin stratejik çıkarlarının bir aracı gibi işlev görebilmektedir.

Çatışma çözümü yaklaşımları ile teröre ilişkin çerçevenin uzlaştırılabilmesinin temel şartlarından en başta geleni; liberal demokratik devletlerin teröristlerden daha fazla meşruiyet taşıdığı gerçeğinin kabulü olacaktır. Liberal demokratik devletlerin teröristlerden daha fazla meşruiyet taşıyor olmasının önde gelen nedeni; bu devletlerin siyasal şiddete neden olması muhtemel karşıtlıkların ve azınlık rahatsızlıklarının şiddet içermeyen bir süreç içerisinde çözüme kavuşturulmasına yönelik kullanabileceği sivil denetim mekanizmalarının karşıtlarına kıyasla çok daha fazla olmasıdır.³⁶ Ancak ne yazık ki uluslararası sistemin güçlü aktörleri, devletler ile o devletlere karşı siyasal şiddet uygulayanlar arasındaki ilişkilerde devlete karşı olanların yanında durmakta ve bunu çoğu zaman insan hakları söylemi arkasına gizlemektedir. Bu nedenle

³⁵ Kenneth Boulding, "Future Directions in Conflict and Peace Studies", *The Journal of Conflict Resolution*, Volume 22 Issue 2, 1978, ss. 342-354

³⁶ Conor Cruise O'Brien, "Terrorism under Democratic Conditions: The Case of the IRA" in Martha Crenshaw (ed.), *Terrorism, Legitimacy and Power: The Consequences of Political Violence*, Scranton: Wesleyan University Press, 1984 s.93

araştırmacıların terörizme, büyük güçlerin bakış açıları ile yaklaşmak yerine, terörizmin neden ve nasıl ortaya çıktığı ile onu kullanan aktörler tarafından nasıl manipüle edildiğini de dikkate alan bir bakış açısı ile yaklaşımları gerekmektedir. Meseleye böyle bakınca, terörle mücadele yaklaşımlarının çatışma ve barış çözümü yaklaşımları ile uzlaşma imkânları genişlemektedir.

Sonuç

Çatışma çözümü ve barış çalışmalarının üzerine bina edildiği kuramsal çerçeve siyasal şiddeti -terör de dâhil- önleme bakımından iki yüzü keskin bir bıçak gibidir. Bir yüzü, etno-terör den muzdarip geniş yığınların taleplerine uygun bir biçimde etnik temelli teröre ve bunu destekleyen devletlere karşı etkin mücadele stratejileri geliştirebilmeye yarar. Diğer yüzü ise, azınlık taleplerinin baskı altında tutulması sonucu ortaya çıkan şovenist radikalleşme karşısında kayıtsız kalan politika ve uygulamalarla şiddeti bir kısır döngü haline getiren devletlere karşı da kullanılabilir. Bu nedenle çatışma çözümü ve barış çalışmalarındaki bilgi birikiminin, uyarlanmak ve/veya uzlaştırılmak suretiyle terör konulu çalışmalara aktarılmasında fayda vardır.

373

Esasen, çağdaş ulus devletler için farklı ve mücadelesi güç bir güvenlik tehdidi olma özelliği gösteren terörizm konusunda kuram oluşturma çalışmalarına ağırlık verilmesi ayrıca bu çalışmaların; terörü anlamamıza, açıklamamıza, tahminler yürütmemize imkân verecek bir yapıda vücut bulması ziyadesiyle önemlidir. İlk bakışta; terörle ilgili çalışmalar ile çatışma çözümü ve barış çalışmaları arasında paralellikler kurmanın her zaman kolay olmayacağı akla gelmektedir. Buna karşın, çatışma nedenlerinin nerdeyse tamamına yakını aynı zamanda teröre de kaynaklık eden nedenlerle benzerdir. Bu benzerlikler çatışma çözümü ve barış çalışmalarındaki bilgi birikiminin, uyarlanmak ve/veya uzlaştırılmak suretiyle terör konulu kuramsal çalışmalara da aktarılabilceğini akla getirmektedir. Bu bağlamda terörün doğası, dinamikleri, nedenleri, tutarlı bir terörle mücadele stratejisinin neleri ihtiva edeceği hususları, uluslararası sistemde terörü önlemeye matuf mekanizmaların nasıl tesis edilebileceği vb. konularının detaylarıyla incelenmesi gerekmektedir. Bu alana ilişkin kuramsal çalışmaların, siyasal şiddeti konu edinen çatışma ve barış çalışmalarından faydalanabileceği pek çok şey olduğu düşünülmektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında, terörizm ile ilgili kuram geliştirme gayretleri, çatışma konulu modellemelerde olduğu gibi asgari olarak üç seviyeden istifade edebileceği değerlendirilmektedir. Bunlar, mikro-seviye, orta-seviye ve makro-seviye yaklaşımlardır. Mikro-seviye yaklaşımlar psikolojik, psikanalitik, kriminolojik ve antropolojik esaslarla bireyin terörle ilişkisini ve yakınlığını anlamlandırmaya çalışırken, orta-seviye yaklaşımlar bağlamsal ve ilişkisel seviyeyi önemser. Makro-seviye yaklaşımlar ise temel insani ihtiyaçlar ve çatışma kuramı üzerinde yoğunlaşan yaklaşımlardır.

Çatışma çözümü ve barış çalışmalarının makro düzeyli analizlerinin terörle ilgili çözümlemelere ve özellikle de siyasal şiddetle ilgili çözümlemelere daha fazla katkı sunabileceği değerlendirilmektedir. Keza kuram geliştirme ihtiyacı beraberinde birtakım adımların atılması ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır. Bu adımlardan en başta geleni, örneğin İngiliz Okulu teorik perspektifinin başlangıç çalışmalarında olduğu gibi, alanla ilgili tedrisata üniversite programları içerisinde daha fazla yer vermektir. Bu sayede mevcut kuramalar derinleşecek ve yeni kuramlar ortaya çıkabilecektir.

Kaynakça

Bayraktar, Bora, "Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu", *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, BİLGESAM Yayınları, 2012.

Boulding, Kenneth, "Future Directions in Conflict and Peace Studies", *The Journal of Conflict Resolution*, Volume 22 Issue 2, 1978.

Bryman, Alan, *Social Research Methods*, London, Oxford University Press, 2004

Connor, Walker, *Ethno-nationalism: The Quest for Understanding*, Princeton, Princeton University Press, 1994.

Cotler, Irwin, "Towards a Counter-terrorist Law and Policy", *Terrorism and Political Violence*, 1998, Volume 10, Issue 2.

Cruise, O'Brien Conor, "Terrorism under Democratic Conditions: The Case of the IRA", Martha Crenshaw (ed.), *Terrorism, Legitimacy and Power: The*

- Consequences of Political Violence*, Scranton: Wesleyan University Press, 1984.
- Cunningham, William, G. *Theoretical Framework for Conflict Resolution*, North Island, New Zealand, Auckland, 1998.
- Dane, Francis C., *Research Methods*, Belmont, Brooks/Cole Publishing Company, 1990.
- Dollard, John, Miller Neal, *Personality and Psychotherapy*, New York, McGraw-Hill, 1950.
- Dunne, Tim, Kurki Milja., Smith Steve, *International Relations Theories Discipline and Diversity*, Oxford University Press, 2013.
- Galicki, Zdzisław, “International Law and Terrorism”, *American Behavioral Scientist*, Vol 48, Issue 6, 2005.
- Galtung, Johan, “An Editorial”, *Journal of Peace Research*, 1964, Volume 1, Issue, 1.
- Galtung, Johan, “Violence, Peace and Peace Research”, *Journal of Peace Research*, Volume 6, Issue 3, 1969, ss.1-26.
- Galtung, Johan, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*, London, Sage, 1996.
- Gelles, Richard J., *Levine Ann, Sociology: An Introduction*, 6th ed, New York, McGraw-Hill, 1999.
- Jackson, Richard, *Critical Security Studies: A New Research Agenda*, London: Routledge, 2009
- Jacob, Bercovitch, Victor, Kremenyuk, & William Zartman, *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, London: Sage Publications, 2008, ISBN 9781412921923.
- Jenkins, Richard, *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations*, London; New Delhi: Sage Publications, 1996.
- Jeong, Ho-Won, *Understanding Conflict and Conflict Analysis*, London, Sage Publications, 2008.

- Khan, Rachel E., *Developing the Theoretical and Conceptual Framework*, Lecture J199, <https://www.coursehero.com/file/39268189/theoretical-and-conceptual-frameworkppt/>, (Erişim Tarihi: 12.10.2019).
- Kydd, Andrew, H., and Barbara F. Walter, “The Strategies of Terrorism.” *International Security*, Volume,31, Issue.1, 2006, ss. 49-79.
- Longman, *Longman Dictionary of Contemporary English*, <http://www.ldoceonline.com>, (Erişim Tarihi 12.11.2019).
- Nicholas, Berry, “Theories on the Efficacy of Terrorism” Paul Wilkinson and Alasdair Stewart (eds.), *Contemporary Research on Terrorism*, Aberdeen, Aberdeen University Press, 1987.
- Nieuwmeijer, Louise, Cloete Fanie, (ed.), *Conflict Management: Theory, Analysis and Practice*, 2001, <http://www.sopmp.sun.ac.za/faniecloete/Papers/conflictmgmt.doc> (Erişim Tarihi: 19.11.2019)
- O’ Sullivan, N. Noel (ed.), *Terrorism, Ideology and Revolution*, Brighton, Wheatsheaf, 1986.
- Örgün, Faruk, *Küresel Terör*, İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2001.
- Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitapevi, 2013.
- Richmond, Oliver P., “Realizing Hegemony? Symbolic Terrorism and the Roots of Conflict”, *Studies in Conflict and Terrorism*, Volume 26, Issue 4, 2003, ss. 289-309.
- Rummel, Rudolph, “Dimensions of Dyadic War, 1820-1952”, *The Journal of Conflict Resolution*, Volume 11, Issue 2, 1967, ss. 176-183.
- Sayar, Kemal, *Terör Nedir, Terörist Kimdir*, <http://www.kemalsayar.com/sayfalar.asp?s=214> (Erişim Tarihi: 07.10.2019).

- Silke, Andrew, "Becoming a Terrorist" (Ed: A. Silke), *Terrorists, Victims and Society: Psychological Perspectives on Terrorism and its Consequences*, Hobken NJ: Wiley, 2008, ss. 29-53
- Silke, Andrew, "The Devil You Know: Continuing Problems with Research on Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, Volume 13, Issue 4, 2001, ss. 1-14.
- TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi 17 Ekim 2019)
- TDK, *Büyük Türkçe Sözlük – Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi 17 Ekim 2019)
- Thornton, Thomas Perry, "Terror as a Weapon of Political Agitation" Harry Eckstein (ed.), *Internal War: Problems and Approaches*, New York, Free Press, 1964.
- Wardlaw, Grant, *Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter- Measures*, (2nd Ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Wilkinson, Paul, "Some Observations on the Relationships Between Terrorism and Freedom", *From Terrorism, Protest and Power*, Martin Warner and Roger Crisp, (eds.), 1990.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Yazarlar makaleye eşit katkıda bulduklarını beyan ederler. (The authors declare that they have contributed equally to the manuscript)
2. Yazarlar tarafından çıkar çatışması beyan edilmemiştir. (No conflict of interest was declared by the authors).
3. Bu makalede etik kurul izni gerekmemektedir. (Ethics committee approval is not required for this manuscript).